

ATATÜRK'ÜN YAZARLIĞI VE GAZETECİLİĞİ

Kemal ARI*

Özet

Mustafa Kemal Atatürk'ün en az bilinen yanlarından birisi, onun yazarlığı ve gazeteciliğidir. Saptayabildiğimize göre O, 14 ayrı kitap yazmış bir yazardır. Bu düzeye gelinceye dek Atatürk, büyük bir okuma tutkusuna kapıldı. Öğrencilik yıllarından sonra sosyoloji, kültür, eğitim, tarih, edebiyat üzerine yazılmış pek çok kitabı okuyarak, düşünce dünyasını besledi. O'nun yazdığı kitaplar arasında, askeri nitelikli kitaplar olduğu gibi, çağdaş demokrasi için çok önemli olan kavramları anlattığı kitabı son derece önemlidir. Geometri terimlerini Türkçeleştiren bir kitap yazmış, pek çok anısını kaleme almıştır. Bunun yanı sıra Minber, İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinin çıkmasında etkili olmuştur. Minber de değişik isimlerle yazılar da yazmıştır.

Bu yazının amacı, Mustafa Kemal'in çok az bilinen bu yönünü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Atatürk, Gazetecilik, Yazarlık, Minber, Hâkimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye.*

ATATURK'S AUTHORSHIP AND JOURNALISM

Abstract

Two of the least known features of Mustafa Kemal Atatürk are his authorship and journalism. As far as we can determine, he is an author of 14 distinct books. Up until to this level he was seized by the ambition of reading. In his post graduation years he nurtured his intellectual world by reading plenty of books written on sociology, culture, education, history, literature. Of his books, as long as military ones, the book describing the significant conceptions on contemporary democracy is very important. Alongside his a lot of memoirs, he also has a book converting the geometrical nomenclature to Turkish. In addition to that he was also effective on issuing the newspapers of Minber, İrade-i Milliye and Hakimiyet-i Milliye. Furthermore he wrote articles in Minber by using false names.

This article is aiming to point out the least known features of Mustafa Kemal.

Key Words: *Ataturk, Journalism, Authorship, Minber, Hakimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye.*

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü, (kemal.ari@deu.edu.tr).

Giriş

Horace Mann, bir sözünde şunları demiş: *"Mümkün olsaydı, her karış toprağa buğday eker gibi kitap ekardım!"* 19. Yüzyıl'da Atlantik ötesinden, ta Amerika Birleşik Devletleri'nden dünyaya böyle seslenen bir bilgeye; yaşlı Avrupa'da İngiltere'den ünlü şair Schakespeare şöyle katkıda bulunuyor: *"Kitaplarım bana yetecek kadar büyük bir krallıktır!"*... Bir söz de Türkiye'nin seçkin düşünürlerinden birisi olan Orhan Burian'dan: *"Kitap, imbikten süzölmüş hayattır!"*.

Her insan, kitaplarının arasında kendine özgü bir krallık yaratabilir. Sınırsız özgürlüğün tadını sonuna kadar kitapları arasında yaşayabilir. En güzel aşklara, kahramanlıklara, erdemli ve ilkeli duruşlara bu krallıkta tanıklık edebilir. Böyle bir krallığı her meraklı kitap okuyan gönlünce kurabilir; buna kuşku yok... Kitabı okuyanın kendine bir krallık kurması bu açıdan oldukça kolay görünüyör.

Ya kitap yazan?

Onun bu süreçte yeri ne?

Kitap okuyanın kitaplığından oluşan bir krallığı var; ancak kitap yazan her yazdığı yapıtında nice krallıkların saltanatını tekrar tekrar sürüyor... Kitabı okuyan, kitaplarını biriktirdikçe, krallığını satın alıyor; ama kitap yazan imbikten damlayan ve göle dönüşen damlalar gibi, bilgiyi ve özü biriktirerek, kendi krallığını kendi elleriyle yaratıyor. Kitap yazanın bir ayrıcalığı daha var; gerçek krallıklar gün gelir, yıkılır gider. Ancak iyi yazılmış her kitap, zamanın onca acımasız saldırılarına, hoyratça kıyımlarına karşı insan aklının alamayacağı kadar büyük bir direnç gösterir. Eğer bilge bir kişiliğin özünden, kimliğinden, duygu ve düşünce dünyasından süzülerek gelen gür bir su gibiyse yazılan yapıt karanlıklara karşı savaşan bir *"cengâver"* gibidir. Örneğin toplumu ve giderek de toplumu oluşturan bireyleri gem almaz ihtiraslarıyla cendere altına alıp ezen, hoyratça sağa sola savuran, hezeyanlarını ve dogmalarını dayatan, astığı astık kestiği kestik diktatörlere karşı, akli ve erdemi yığıtçe savunur. Yapıtın tek tek bireylerin belleğine ve aklına serpiştirdiği ilkeler, giderek ahlak ve hukuk, en keskin kılıcıyla toplumu tutsaklığa iten karanlık ve köhne düzenin yarattığı kör düğümlerin üzerine iner. Adaletsizliklere ve insanı insan yapan değerlere ters düşen olgu ve oluşumlara karşı yığıtçe karşı koyar. Bu süreçte kurulu düzeni sarsan yapıtlar, toplumu ezen kişi ya da çıkar gurupları tarafından toplanıp yakılabilir. Yığın yığın kitaplar sırf beyinleri aydınlatmasınlar diye toprağa gömülebilir; sanki vebalı bir yaratılmış gibi onlardan kaçılabilir, denizlere atılabilir. Her türlü eza ve cefa *"müstebitlerin"* elinde bu tür yapıtlara karşı acımasızca yönlendirilebilir. Ancak o kendisine karşı yapılan onca acımasız saldırılara karşın ölmez, öldürülemez. Nefes almayı sürdürür. Öldürülüp yok edildiği düşünülse ve geçici bir süre karanlık dehlizlere atılsa, mezarlara sokulsa bile, gün gelir dirilir; karanlıklara ve karanlığı temsil edenlere karşı savaşmayı sürdürür; ancak kesin olarak sonuçta savaşımını kazanır... Utku, hiç kaçınılmaz biçimde onundur. Rufus Choate'den bir söz: *"Kitap, tek ölümsüzlüktür!"*...

1. Kitaplar Öldürülebilir mi?

Evet, ölümsüzlük gücü olan tek şey kitaptır. Kitaplar öldürülmek istense de öldürülemezler. Örneğin Antik Dönem'de insanlığa ışık tutan Akıl Çağı'nın Platon ve Aristo, Ksenophon gibi nice düşünür ve yazarların kitapları bedeni, aklı ve doğayı sorgulayarak, karanlıkları aydınlatmaya başlamıştı. Bu yapıtları çok tanrılı dinler döneminin küfürleri gibi gören; bu nedenle kimi zaman göklere kadar çıkan alevlerin ortasına kucak kucak kitapları nefretle atıp yakarak, kimi zaman atlarının nalları altında ezerek yok etmeye çalışan hoyrat Hıristiyan şövalyeler, bu yapıtları yok ederlerken, başarılarını kutsayan isterik çılgınlık atıyorlardı. Kuşkusuz utkularının kalıcı olacağını düşünüyorlar, oluşturulmasında birer havari oldukları ve kendi inanç sistemi içinde elleriyle yarattıkları "*Tanrı Düzeni*"nin sonsuza kadar süreceğine inanıyorlardı. Sonradan engizisyon yasalarıyla daha da güçlerini artırırlarken, saplantı halinde bedenlerini ve ruhlarını tutsak alan dogmalar, onlar için tek varlık nedeni gibi görülüyordu. İnanç adına ortaya atılan değişmez ilkeler her şeyde ve her ortamda en etkili kuralları oluşturuyordu. Hukuk, bu dogmalar adına, hukuksuzluğun tutsağı olmuştu. Engizisyon düzeni, hakkı ve adaleti savunan yapıtlara ve onları yazanlara karşı demir yumruğunu bütün gücüyle indiriyordu. Göğüslerine haçı tanrının yeryüzüne gönderdiği kutsal savaşçıların bir arması gibi takan ve diz çöküp istavroz çıkarırken, dünya âleminde kendini soyutlayıp, tanrıya kulluğunu dile getiren ruhban ehli, tanrıya yaranmak adına, insanı yok etmeyi kutsal bir görev olarak görüyordu. İnanç adına hınçla indirilen o kılıçlar yalnız bedenleri doğramıyor, o zamana dek insanoğlunun ortaya koyduğu ortak belleği ve aklı da yok ediyordu. O bedenlere inen kılıçlar ve kırbaçlar sanki Tanrı adına harekete geçmişti. Böylece dinsel dogmalarla bezenmiş yeni bir etik ve hukuksal düzen oluşturuluyordu. Hıristiyan orduların geçtiği her yerde, dogmaları egemen kılma adına büyük kütüphaneler içindeki kitaplarla birlikte yakıldı ve yıkıldı. Bunu yaparken tanrı indinde yükselineceğine, sevaba gireceğine inanan dogmatik kafa, insanı insan yapacak değerleri de talancı ruhuyla acımasızca yok ediyordu.. Onca hoyratlık ve yıkıcılığa karşın, gün geldi, kimi zaman dehlizlerde, kimi zaman yıkılmış duvarların arkasında öyle ya da böyle yok edilememiş, bir biçimde kalmış yapıtların kopyaları gün ışığına çıkarıldı. Diyalog yoluyla sorgulamaya, giderek gözleme ve deneye dayanan bilimsel uyanış, Ortaçağ'ın karanlık koridorlarından sıçrayarak, Rönesans kültürüne öncülük edenlerin elinde yeniden canlandı. O andan buyana söz konusu yapıtlar insanlığı yeniden aydınlatmaya başladı.

Böylece "*Rönesans*" denilen yeniden doğuş, yapıtların aslında gözden ırak edilemeyecek kesin utkularıydı. Karanlık düzen yıkılıyor, insanlığın ortak belleği ve aklı yeniden aydınlanıyordu. Rönesans nice sorgulamaların ve bilimsel uyanışların başlangıcı oldu. Zaman zaman ileri ve geriye gidişler sonrasında insan merkezli "*aydınlanma*" kültürü yaratıldı. İlerleyiş durmadı; nice içsel hesaplaşmalara, karanlık düzeni temsil edenlerle, aydınlığı getirmeye çalışanlar arasındaki kanlı hesaplaşmalara ve savaşlara karşın, eskinin etkisi aşama aşama kırıldı. Aydınlanma Sanayi Devrimi'ni yarattı; o da 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla uzanarak uygarlık düzeyini en yukarılara çekti.

Bu sürece kuşkusuz yazılan her kitap katkıda bulunuyordu¹. Bu sürece koşut olarak, yaşanan olaylar ve olgular karışık, iç içe geçmiş döngüler ve akışlar sonunda bilişime, kuantuma ve post-modern kültüre dek değişik sürümler ve yollar oluşturarak aktı durdu²... Her kitap, bu akışta yeni bir dünyaydı.

Her yapıt bir dünyaysa, o yapıtın da bir yaratıcısı kuşkusuz vardır. Doğal olarak, düşünen, araştıran, öğrenen, bilgiyi edinen; bunları da yapıtlarıyla başkalarına ve gelecek kuşaklara aktaranlar, en görkemli, yıkılmaz ve gücü tartışılmaz anıtlar ortaya koyma onuruna erdiler. Günümüzde her entelektüel, yüzyıllar ötesinden günümüze seslenen *Sokrates'in Savunması'nı* bilir; hala herkesin Yunus Emre'nin özlü deyişlerinden ve mısralarından alacağı dersler vardır. Hala geçmişin koridorlarından günümüze uzanan karanlık dehlizleri Spinoza, Jean Jacques Rousseau, Volter gibi nice düşünür, bilim adamı yapıtlarıyla aydınlatıp durmuyorlar mı?

Doğanın bir kuralı olarak kitabı yazan da gün gelir, ölür. Bu doğanın bir kuralıdır. Ancak bedendeki bu ölüş, gerçek bir ölüş sayılamaz. Yazılan her kitapta öz yeniden dirilir ve o yapıt tanınıp bilindikçe, sonsuza dek yaşar. Sır William Davenant boşuna dememiş; "*Kitaplar, kaybolmuş kafaların anıtlarıdır!*" diye...

Her kitap bir anıtsa; yeter ki iyi yazılmış olsun; o anıt esen rüzgârlara, karlara, boranlara aldırılmaz; sonsuzluğa uzanan o büyük süreçte yıpranmadan, örselenmeden dipdiri ayakta durur. Gelecek kuşaklara seslenir. Bu görkemli anıtın sahibi, yapıtının geçmişten geleceğe uzanan çizgisinde oluşan etki ağında sınırsız bir iletişimi gelecek kuşaklara aktarır; kitabı yaşadıkça, yazarı da yaşar ve kahramanlaşır... Kitap, yazarını da var eder; kendisini okuyanı da... Payot'tan bir söz: "Okumak, kurtulma, özgür olma gücü kazandırır"...

2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Gazeteciliği ve Yazarlığı

Öyleyse, özgür olmanın, bu güce ulaşabilmenin bir takım gerekleri vardır. Tarihte pek çok lider, ulusuna özgürlük ve bağımsızlık getirmek için çırpınıp durmuştur. Kimisi bunda başarılı olmuş, kimisi bu uğurda canını vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk de, yirminci yüzyılın başında, geri kalmış bir toplumun bireyi olarak, ulusuna önderlik ederek, onu bağımsızlık ve özgürlüğe taşımaya başarmış büyük bir kimlik ve kişiliktir. O, yalnız Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup, tebaadan ulus yaratarak ve o ulusa çağdaş değerleri kişiliğine bir özgüven duygusu olarak kazandırarak dünyanın en büyük devrimcisi olma sıfatlarıyla yetinmedi. O aynı zamanda sürekli yazılar ve kitaplar yazan bir yazardı... "*Benim en büyük eserim cumhuriyettir*" derken, kuşkusuz haklıydı; ancak o cumhuriyette, yeni kuşakların zihin eğitimini tamamlamak için sürekli araştırdı ve sorguladı. Ulaştığı sonuçları kısacık yaşamı içinde kaleme dökmeyi başardı. Gazetecilik yaparak, komu oyu oluşturmaya ve halkı uyandırmaya çalıştı; kitaplar yazarak, bilgi, duygu ve düşüncelerini halkına aktardı. Her yazar gibi o da kitaplarını

¹Bu süreci anlatan pek çok yapıt olmasına karşın, örnek olarak bkz. Dorinda Outram, *Aydınlanma*, (Çev. M. Hamit Çalışkan, Sevda Çalışkan), Dost yay., Ankara, 2008; ayrıca bkz. *Aydınlanma Sempozyumu*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007.

² Caner Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, Caner yay., İstanbul, 2008.

oluştururken, yeniden oluştu. Ne diyor ünlü düşünür Montaigne?: “Ben, kitaplarımı yaratmadan önce, kitaplarım beni yarattılar”.

2.1. Okuma Merakı; Okurken Yeniden Yaratılış

Kitap yaratılır; yaratılan kitap, yaratılmadan önce yazarını yeniden yaratır. O nedenle zaten her kitap bir dünyadır ve her kitapta o kitabı yazan yeni bir dünyayı yaşar. Yazar, yapıtını yazmadan önce sürekli okur, araştırır; beyin ve duyu gücünü en son aşamasına kadar zorlar ve en sonunda bilgi, deneyim ve akıl gücünün olgunlaşmış meyvelerini yapıtındaki satırlara döker.

Mustafa Kemal Atatürk de sürekli okuyan bir insandı³. Daha erken yaşlardan bu yana okumaya ve araştırmaya son derece meraklıydı. Okuduğunu yaşlılarıyla tartışmaktan son derece hoşlanırdı. İlgi alanları sürekli geliştirdi, genişledi ve değişti. Tarih ona deneyimlerini aktarıyor, geçmişle günümüz arasında neden-sonuç ilişkisini gözlerinin önüne koyuyor, geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmasına olanak sağlıyordu. Edebiyat ve felsefe sorguluyor ve duyu dünyasını, dünyaya bakışını genişletiyordu. İktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji yaşadığı dünyayı anlamasını sağlıyordu. O yalnızca öğrenmiyor, bu kitapların ortaya koyduğu verilerden hareket ederek, gündelik siyaseti, stratejileri algıyordu. Bu nedenle de yalnızca bilgiyi tüketmiyor, kafa yorarak, o bilgiyi algılama gücüyle birleştiriyordu. Kitaplar, dupduru kaynak sularını cömertçe akıtan pınarlar gibiydi. O, bu pınarlardan kana kana içerek sularını dimağına akıttı. Bu kaynaklardan fışkıran bilgiler o tarihsel kişiliği sürekli besledi. Olaylardan, olgulardan ve kişilerden etkileniyor, düşünce yapısını olgunlaştırıyordu⁴. Bu öğrenmeye, algılamaya ve giderek duyumsamaya dayanan süreç, gün geldi, Mustafa Kemal gibi bir dehayı yarattı. Sonra da O deha; her biri bir anıt olan yapıtlarını yazdı. Ulusuna en değerli armağanlarından birisi olarak bu değerli kalıtı olarak ortaya koydu... Burada, O'nun tarih okurken, Vasıf Bey'in (Çınar) “Niçin bu kadar çok okuduğuna” ilişkin verdiği soruyu anımsatalım: *Ben çocukken yoksuldum. İki kuruş elime geçince bunun bir kurusunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydım, bu yapıtlarımın hiç birisini yapamazdım”...*

Doğruydı; çünkü Mustafa Kemal her kitabın imbikten süzölmüş bir hayat olduğunu biliyordu; her kitaptan bir hayatı alıyor, o hayatı kendi bedenine katıyor; düşünce dünyası genişliyor; olayları algılaması derinleşiyordu... Mustafa Kemal okudukça, yeniden Mustafa Kemal oluyordu...

³ Gürbüz Tüfekçi, *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 1983. Yine bkz. Leman Şenalp, “Atatürk'te Okuma Tutkusu” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/14, (1989), s.s.369-377; Sadi Borak, “Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IX/25 (Kasım, 1992), s.s.72-83; ayrıca bkz: *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, (24 Cilt), Anıtkabir Derneği yay., Ankara, 2001.

⁴ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK yay., Ankara, 1981.

2.2. Yazma Tutkusu

Mustafa Kemal'in en çok bilinmesi gereken yönlerinden olması gerekirken, en az bilinen yönlerinden birisi O'nun gazeteciliği ve yazarlığıdır. O'nun öğrencilik yıllarında kendi çocukluk ve gençlik döneminin en parlak uğraşlarından birisi olan gazeteciliğe merak saldığı biliniyor. Bu merakı daha İdadi öğrenciliği dönemine kadar gidiyor (1896–1899). O yıllarda en çok etkilendiği kişi Ömer Naci'dir. Doğrudan kendisinin anlattığına göre, Ömer Naci Bursa İdadisi'nden kovulmuş, Mustafa Kemallerin sınıfına gelmişti. Şiire meraklı bu genç, Mustafa Kemal üzerinde çok etkili oldu. Konuşma sanatına ilgi duydu. Günün birinde Ömer Naci Mustafa Kemal'den okumak için kitap istedi. Mustafa Kemal, okuduğu kitapları gösterince, bunların hiç birisini beğenmedi. İşte bu olay, Mustafa Kemal'in ruhu üzerinde kırbaç etkisi yaptı. Ömer Naci'nin bu tavrı Mustafa Kemal'in zoruna gider; ancak bir şeyi de çok iyi öğrenir: Şiir ve Edebiyat diye bir şey vardır... Şiire yönelmek ister; ancak bir öğretmeni, bu türde uğraşının kendisini askerlik sanatından uzaklaştıracağını söyler. Bu öğütün etkisinde kalmıştır; yine de güzel konuşmak ve yazmak hevesi tepeden tırnağa genç Mustafa Kemal'i sarmıştır⁵.

Mustafa Kemal güzel konuşmak, güzel yazmak hevesine kapılmıştı. Bir yanda tarihsel konulara ilgi duymaya başladı. Manastır İdadisi'ndeki öğretmenlerinden Mehmet Tefvik Bey tarihe ilgisinde etkili olmuştu. Namık Kemal'in, Abdülhak Hamit'in, Ahmet Mithat'ın Tarihçi Murat Bey'in yazdıklarıyla yakından ilgilenmeye başladı. Ulusal bilinci, aldığı bu gıdalardan oluşuyordu. Üzerinde en etkili kişilerden birisi de arkadaşı Ali Fethi Bey oldu. Ali Fethi Bey, daha çok Fransız düşünürlerinin kitaplarıyla tanışmasını sağladı. Artık Mustafa Kemal'in dünyasında Voltaire, Montesquieu, Rousseau bulunuyordu. Fransız aydınlanma tarihini öğrenme fırsatı buldu; insanlığın onuru olan temel kavramları tanıdı; onlara inancı bir kişilik konusu olarak algıladı⁶.

3. İlk Gazetecilik

Bu ilgi hiçbir zaman eksik olmadı. İdadi sonrasında Harp Okulu öğrencisiyken de sürdü. Pek çok öğretmenin onun düşünce dünyasının oluşumunda etkileri oldu⁷. Dünyada ulusçuluk rüzgârları esiyor; II. Abdülhamit Yönetimi, bu rüzgârın etkisiyle yazılan yapıtların ülkeye girmesine hoş bakmıyordu. İran üzerinden girerek, el altından dağıtılan kitaplar, Mustafa Kemal'e de ulaştı. Eşitlik, özgürlük gibi kavramları anlatan yapıtları gizli gizli, yatakhaneinde kör ışıklar altında okumaya çalışıyordu. Uzun düşüncelere dalarak, kendi ülkesinin koşullarını, sorunları algılamaya çalışıp kafasında tartıyordu. Sonuçta bir birikim oluşmuştu. Bu birikimlerini arkadaşlarıyla paylaşmak istedi. Yazdığı yazılarını elde çoğaltarak, bir gazete çıkarmaya karar verdi. Yanına aldığı güvendiği arkadaşlarıyla ortaklaşa çıkarmaya çalıştığı gazetenin yazılarını kimi zaman

⁵ Konu ile ilgili Atatürk'ün kendisinin yaşamından anlattığı kesitlerde ve onun yaşamını ele alan bibliyografik yapıtların tümünde bu konuya değinilir. Örneğin bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, I, Remzi Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, t.y., s.78 ve d.

⁶ Turan, *a.g.e.*, s.38 ve d.

⁷ *A.g.e.*, s.s.5-8.

tek başına yazıyordu. Yazdıkları fikir yazılarıydı. Bir ara yaptıkları iş anlaşıldı; tutuklanmaktan son anda kurtulabildi⁸...

Ve Mustafa Kemal, gün geldi, genç bir subay olarak orduda görev aldı. Ülke en karanlık günlerini yaşıyordu... Düşüncelerinden dolayı, çok eleştirdiği Abdülhamit döneminde Şam'a sürgüne gönderildi. Ancak, özgürlükler ne kadar sınırlanırsa sınırlansın, Osmanlı Devleti'nin çöküşü sona ermiyordu. Ardi ardına savaşımlara tanık olunuyordu. O da canlı biçimde koca bir imparatorluğun çöküşünü kendi kuşağının pek çok yurtsever bireyi gibi canlı gözleriyle gördü. İçi yandı; ülkesinin savunmasına koştu. Derne'de, Çanakkale'de, Doğu Cephesi'nde ülkesini savundu; Yıldırım Orduları Kumandanlığı'na getirilerek, bu hazin çekilişin fiilen içinde yer alıp, direnme yolları aradı... Ama bu süreçte hep okuyan, yana yakıla arkadaşlarından kendisine kitap gönderilmesini isteyen Mustafa Kemal portresi hep karşımızdadır⁹...

Ve kaçınılmaz son: Mondros Mütarekesi; imparatorluğun fiili olarak teslim oluşu... Mustafa Kemal'in Suriye cephesinden İstanbul'a dönüşü... İtilaf donanmasının üzerine çekilmiş toplarının gölgesinde sabahlara uyanan, üzerine kasvet ve pus çökmüş İstanbul... Bir insan ömründe çok ender karşılaşılabilecek kadar yoğun ve ağır bir tarihsel süreç...

3.1. İlk Kitaplar

Bu süreçte Mustafa Kemal, önemli yapıtlar yazmaktan geri kalmadı. Balkan Savaşı'nın acı deneyimleri, orduda yaşanan bozgun havası, emir komutada görülen eksiklikler onu kitaplar yazmaya yönlendirdi. En değer verdiği arkadaşlarından birisi Nuri Conker'di. Aynı tarihte doğmuşlardı. Yazgının bir garip oyunu, Nuri Conker'in de ölümü Atatürk'ün ölümüne yakın bir tarihe denk gelir: 1937... Çok değer verdiği bu arkadaşı O'nun aynı mahalleden arkadaşıydı. Aynı okullara gitmişlerdi. Ardından okul arkadaşı oldu; derken aynı mesleği paylaştılar. Türk Ordusu'nda silah arkadaşıydı. İmparatorluk ellerinden kayıp yıkıma doğru adım adım giderken; ellerinde silahları cepheye birlikte koştu... İkisinin ömürleri, yaşamlarının her döneminde neredeyse keşişmişti. Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı direnişi örgütlerken yan yanaydılar. Ardından kendilerini Çanakkale'de buldular. Balkan Savaşı başladığında, Trablusgarp'tan Balkanlar'a koştu. Çünkü burada tehlike çok daha yakın ve büyüktü... Balkan Savaşı, Türk askeri açısından tam bir çöküşü ifade ediyordu. Ordu Komutanı Abdullah Paşa, en yakınındaki muharip güçlere emirlerini iletemeyecek kadar zor durumlara düşmüştü. Orduda muhabere denilen şey yoktu; iletişim adeta çökmüş, ordu tek bir kurşun atamadan, telaş içinde geri çekiliyordu¹⁰. Bir mitolojik öykü gibi koskoca bir imparatorluk çöküyordu. Nuri Conker oturdu; bir kitap yazdı. Bu kitabında Türk Ordusu'nun emir-komutadaki sorunlarını irdeledi. Bu kitap onun tek kitabıydı. Kitabını yayınladı. Kitabının adı, *Zabit ve Kumandan*'di. Mustafa Kemal

⁸ Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı: 1881-1918*, TTK yay., Ankara, 1989.

⁹ Bu dönemde Atatürk'ün hangi yazarları okuduğunu ayrıntılı olarak görmek için bkz. Turan, *a.g.e.*, s.s. 18-24.

¹⁰ Balkan Savaşı'ndaki bu "bezimeti" anlatan bir anı: Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK yay., Ankara, 1988.

arkadaşının kimi görüşlerine katılıyor, kimisine katılmıyordu. O da oturdu; bu kitabın eleştirisini yapan yeni bir kitap yazdı: *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*¹¹...

Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan yeni çıkmış ordunun eksiklikleri, orduyu sevk ve idare etmedeki yeteneksizlikler, aksaklıklar üzerine görüşlerini dile getiriyorlardı. Amaç, soruna tanı koymaktı. Tanı konulmadan, hiçbir hastalığın tedavisinin olamayacağını biliyorlardı. Dönemlerinin iki gözde subayı, ülkelerinin bu en önemli ve ivedi sorunlarına kafa yorup, çözüm yolu arıyorlar; birbirlerinin görüş ve gözlemlerini demokratik bir tavırla olumlu bir yaklaşımla irdeleyip eleştirmekten de geri kalmıyorlardı. Birbirini bütünleyen ve berkiten bu kitapta üzerlerinde durduğu önemli bir ilke vardı: İyi yöneticilik ve iyi komutanlık... İyi komuta edilemeyen bir ordunun başarısız olacağını farkındaydılar. Askerler, bilimsel birikime sahip olmalıydılar. Cesaret, kuşkusuz olması gereken bir şeydi. Bunun yanı sıra kendi başına karar alma ve kritik zamanlarda karar verme yeteneği bir askerde kaçınılmaz olarak olması gereken özellikti... Bireysel gelişimini tamamlayamamış bir askerin, başarılı olması olanaksızdı...

Nuri Conker'in ve Mustafa Kemal'in yapıtları birbirlerini tamamlayan nitelikte iki ayrı kitaptı. Her ikisi de komuta kademesindeki başarısızlığın, koskoca bir ordunun ve ülkenin yazgısını nasıl etkilediğini anlatıyordu. Bilimsel birikim kadar cesaret, kendi başına karar alma yeteneği ve bireysel özellikler de önemliydi. Mustafa Kemal Balkan Savaşı'nın hemen bitiminde kitabını bastırmayı düşündü. Ancak Birinci Dünya Savaşı, bu düşüncesini hemen gerçekleştirmesini olanaksız kıldı. Kitap ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, İstanbul'da 1918 yılında bastırılabilirdi. Kitap basıldıktan altı ay kadar sonra, Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da emperyalist güçlerin yutarak ortadan kaldırmak istediği bir ülkenin ve o ülke üzerinde yaşayan Türk ulusunun yazgısını ele almak üzere Samsun'a çıktı. Anadolu'daki ulusal savaşımın en katı düşmanlarından birisi olan Damat Ferit Paşa Hükümeti, Mustafa Kemal'in İstanbul'da iken bastırıldığı kitabını toplattırarak imha ettirdi¹².

Savaş çıktığında Sofya'da askeri ateşeydi. Oradayken, İstanbul'daki arkadaşlarına mektuplar yazarak, kitaplar istiyor; araştırıyor, okuyordu.. Vatanı için ölüm kalım dönemi olan böyle sancılı bir dönemde, hareketsiz bir görevde kalmayı içine sindiremedi. Enver Paşa'ya mektup yazarak, aktif görev istedi. Artık o da Birinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmış; cepheye koşmuştu. Bu dönemde onu Çanakkale'de 19. Tümen Komutanı olarak görüyoruz. Yine boş durmadı. Hem okudu, hem yazdı. Birinci Dünya Savaşı gibi en hengâmeli dönemlerin koşullarında bile İstanbul'daki arkadaşlarından okumak için kitaplar istedi. Çanakkale savaşımının en şiddetli zamanında kendisini ziyarete gelen gazeteci Ruşen Eşref Ünaydın onunla uzun bir görüşme yaptı. Bu görüşmeyi çalıştığı gazete yayınlayan Ruşen Eşref Bey Atatürk'ün odasını hoş sözcüklerle betimlerken, onun kitap okuma merakına da vurgu yaptı. O, Mustafa Kemal'i ziyarete gittiğinde Balzak'ın, Maupassant'ın, Boule de Suif'in ve Lavedan'ın

¹¹ Bir çok baskısı yapılan bu yapıt için bkz. Mustafa Kemal, *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2006.

¹² Kitap cumhuriyet döneminde ilk kez, Hasan Ali Yücel tarafından 1956 yılında Türkiye İş Bankası'nın Kültür yayını olarak basılabilmisti.

yapıtlarının masasının üstünde durduğundan söz etti. Arkadaşı Ömer Lütfi Bey'in eşine mektuplar yazarak bazı kitapları bulup kendisine göndermesini rica ediyordu. İstedığı kitaplar geldiğinde, bunları ne büyük bir sevinçle karşıladığı kendi kaleminden dökülen satırlara yansıyor... Dönemin en popüler şairlerinden Tevfik Fikret hayranıydı... Abdullah Cevdet'in düşüncelerini yakından izliyor, Filibeli Ahmet Hilmi'nin "*Allahı İnkâr Mümkün müdür?*" adlı yarı felsefi nitelikli kitabını zevkle okuyordu... Namık Kemal'in özgürlük, Mehmet Emin Yurdakul'un, Mithat Cemal Kuntay'ın ulusal nitelikli yazılarını okumaktan büyük zevk duyuyordu. Okuduğu yapıtlar arasında Georges Fonserrive'nin *Mebadi-i Felsefeden Birinci Kitap: İlmünnefs* de vardı¹³. Yine Alphonse Daudet'in Sopho, Moeurs Parisienne adlı yapıtlarını da okumuştur¹⁴. Okumaya cephede de devam ediyordu. 16 Kolordu Komutanı iken Doğu Cephesinde bir yandan "*Hatıra Defteri*"ni yazdı, bir yandan da bu deftere İstanbul'dan istediği kitaplar geldiğinde duyduğu sevinci satırlarına döktü¹⁵...

Fırsat bulduğu anlarda kendini okumaya, araştırmaya ve öğrenmeye veren Mustafa Kemal, yazma konusunda da boş durmadı. Birinci Dünya Savaşı içinde bu hatıra defteri yanı sıra başka yapıtlar da yazdı. Bunlardan ikisi *Arıburnu Muharebeleri Raporu* ve *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe* adlarını taşıyordu. Bu iki yapıtında o Çanakkale'nin bu iki önemli ve yaşamsal cephesini bize usta bir kalemle resmetti. O'nun anlattığı satırlarda Çanakkale Savaşı tarihe kaydedilirken; aynı zamanda ne büyük bir edebi kişiliği olduğunu ortaya koydu. Gözlemlerine resmi raporları da ekledi; böylece belgesel yapıtlar ortaya koymuş oldu. Bu iki yapıtında Çanakkale Cephesi sonraki kuşakların gözlerinde sanki yeniden canlanıyor; günü gününe tutulan notlarla bezenen bu iki yapıt, Çanakkale'yi Mustafa Kemal'in gözlerinden anlatıyordu. Çanakkale cephesinde gerçekleşen muharebeler, onun kaleminden canlı biçimde dirildi, dile geldi. "*Tarih ne güzel aynadır!*" diyen Mustafa Kemal, Conkbayırı Harekatını anlatırken; "*Çanakkaleyi kurtaran ruh bu ruhtur!*" diyen satırlarda, Türk ruhunun yeniden nasıl dirildiğine de vurgu yapıyordu¹⁶. Bu iki yapıtında da, savaşın gün gün ayrıntılarını anlattı.. Bölgesinde oluşan muharebelerin tarihini tuttu. Anlattığı konu ve olayları, belgelere dayandırıyor¹⁷.

Türk bu büyük savaşla öldürülmek istenmişti; ama o ölmemiş, dirilmişti...

3.2. Ulusal Savaşın İki Önemli Gazetesi

Bırakışma Döneminde Mustafa Kemal Paşa, pek çok arayışa yöneldi. Bir ara, sonradan Damat Ferit Paşa tarafından toplatılıp imha ettirilecek olan *Zabit ve Kumandan*

¹³ Turan, *a.g.e.*, s.7.

¹⁴ *A.g.e.*, s.7.

¹⁵ Atatürk'ün tuttuğu bu notlar Şükrü Tezer tarafından yayınlanmıştır: Bkz. *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK yay., Ankara, 1972.

¹⁶ Bu iki yapıt da Uluğ İğdemir tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Kemal Atatürk, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990; aynı yazar, *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe*, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.

¹⁷ İsmet Görgülü, "Atatürk'ün 'Arıburnu Muharebeleri Raporu' ve 'Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe' Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/19 (Kasım, 1990).

İle Hasbibal adlı yapıtını yayınladı. O günlerde Türkler, tarihlerinin en karanlık günlerini yaşıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda büyük toprak kayıpları olmuştu. O, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'nı bırakarak İstanbul'a gelmiş ve Şişli'de bir ev kiralamıştı. Arkadaşlarıyla Şişli'de kiraladığı evde sık sık toplanıyor, kurtuluş çareleri arıyordu¹⁸. Osmanlı Padişahından ve O'nun hükümetinden bir yarar gelmeyeceğini görüyordu. Ardı ardına kurulan hükümetlerle dirsek temasına geçiyor, yeni dönemde daha etkili olabilecek yolları araştırıyordu. Sonunda İstanbul'dan umudu kalmadı. Ulusa gidilmeli ve ulusla birlikte bir şeyler yapılmalıydı. Ancak bu arada siyasi yoldan kimi yararlı şeyler yapılabileceğine, en azından bu yolu zorlamak gerektiğine inanıyordu. İstanbul'a geldiğinde, elinde savaş yıllarında harcayamayıp biriktirdiği bir miktar parası vardı. Önce bu parayla annesine bir ev almak istedi; bunu başaramadı. Elinde kalan parayı, çıkarılacak bu gündelik gazeteye sermaye olarak verdi¹⁹. Arkadaşı Ali Fethi Bey'le birlikte halkı uyandırmak adına yeni bir gazetecilik denemesinde bulundu. Minber adlı bir gazete çıkarmaya çalıştı. Dr. Rasim Ferid, Minber'in imtiyaz sahipliğini ve sorumlu müdürlüğünü almıştı. Atatürk de bu gazetede "Minber" takma adı ile başyazılar yazdı. Gazete, yaklaşık 50 sayı çıktıktan sonra 21 Kasım 1918 Minber kapandı²⁰.

Bu küçük deneme Atatürk'ün ulusun aydınlanmasında gazetelere verdiği önemi gösteriyordu²¹. Falih Rıfkı ile yaptığı bir söyleşide bu girişimi kendisi şöyle anlattı: "*Fethi Bey İstanbul'da Minber isimli bir gazete çıkardı. Sabibi ve başyazarı o idi. Düşüncelerimizi birlikte yayınlamak üzere ben de kendisi ile ortak olmuştur. Gazetenin ne derece başarılı olduğunu bilemem*"²²...

Atatürk'ün bu gazetede, "*Hatib*"²³ ve "*Minber*"²⁴ takma adıyla yazılar yazdığı değişik yazarlarca söylenmiştir; ancak Hatib'in Mustafa Kemal olamayacağına ilişkin yorumlar da vardır²⁵.

Ancak bu çaba pek başarılı olamadı. Anadolu kaynıyordu. Yunan ordusu İngiltere'nin desteğinde İzmir'e çıkmış, bu kentte hoyratça Türk kanı akıtılmıştı. Binlerce Türk, Yunan süngüleri altında can vermişti²⁶. Bu olaylar olurken, artık İstanbul'dan bir şeyler ummanın gereksiz olduğu kanısına varan Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü, 19 arkadaşıyla birlikte Samsun'da Anadolu topraklarına ayakbaştı. Bu süreçte, yeni arayışlar başlamıştı. Ancak Mustafa Kemal'in kafasındaki amaç belliydi: Ulusal egemenliğe dayanan tam bağımsız, yeni bir devlet kurmak... Bunu bir

¹⁸ Aydemir, *a.g.e.*, s.370 ve d.

¹⁹ Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/ 13 (1988), s. 184.

²⁰ *A.g.m.*, s.185.

²¹ Erol Kaya, *Mustafa Kemal Atatürk'ün İlk Gazetesi Minber*, Ebabil yay., Ankara, 2007; yine bkz. Aynı yazar, "Minber Gazetesinde Mustafa Kemal Paşa İle İlgili Haberler", *Erzincan Eğitim Fak. Dergisi*, VI/2 (2004).

²² Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Hatıraları: 1914-1918*, Ankara, 1965, s.89; yine akt. *A.g.m.*, s.77.

²³ *A.g.m.*, s.77.

²⁴ Tevetoğlu, *a.g.m.*, s.185.

²⁵ Şerafettin Turan, "Minber Gazetesinin Hatib'i M. Kemal Atatürk Olamaz?"; *Çağdaş Türk Dili*, Sayı 12 (Şubat, 1989), s.s.557-559.

²⁶ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anları*, (Haz. Zeki Arıkan), TTK yay., Ankara, 1991.

anda anlatmanın zorluğunu biliyordu²⁷. Karşıları yöneldiği yolda her türlü zorluğu çıkarabilirler; düşüncede bunu kavrayamayanlar türlü zorluklar yaratabilirlerdi. Bu nedenle, bir yol çizgisi belirlemenin gerekliliğine inandı. Amaca ulaşmayı evrelere ayırarak, yeri ve zamanı geldiğinde adımlar atmayı uygun buldu. Bunun için de kuşkusuz koşulların da elvermesiyle, çevresindekileri ve halkı buna inandırma yoluna gitti.

Bu süreçte verilecek savaşımın iki boyutu vardı. Birincisi, ulusal egemenlik temelinde Osmanlı monarşisine ve onun dayandığı kurum ve kavramlara karşı savaşmaktı. İkinci boyutu da, ülkeyi işgal eden, topraklarını parçalamayı göze almış sömürgeci güçlere karşı tam bağımsızlık savaşı vermektir.

Bu savaşımın anlamını ulusa anlatmanın yolu, onu aydınlatmaktır. O dönemde başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'da pek çok gazete yayınlanıyordu. Bunların bir kısmı Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk Ulusu'nun verdiği savaşı destekleyenler olduğu gibi, karşı çıkarak, bunun bir bozgunculuk ve eşkıyalık olduğunu söyleyenler de vardı. Örneğin Alemdar ve Peyam-ı Sabah gazeteleri bu savaşıma karşıydılar. *Tasvir-i Efkâr*, *İkdam*, *Vakit* ve *İleri* gibi dönemin ünlü gazeteleri işgal güçlerinin sansürüne karşı, daha ılımlı duruyorlardı. Anadolu da bu savaşımı destekleyen gazeteler olduğu gibi, karşı olanlar da vardı²⁸.

Atatürk, basının gücünü biliyordu. Bu nedenle ulusal savaşımı hem Türk Ulusu'na hem de batılı kamuoylarına anlatacak gazetelerin çalışmasına önem veriyordu. Samsun'dan Amasya'ya, Amasya'dan Sivas'a, Sivas'tan Erzurum'a ve sonunda Erzurum ve Sivas üzerinden Ankara'ya uzayan yolculuğunda pek çok gazete ile ilişki kurdu. Özellikle girilen ulusal savaşımın haklılığını dünyaya anlatmanın gerekliliğine inanıyor; bu nedenle yabancı basında davayı anlatacak yazılar yer almasına önem gösteriyordu. Sivas Kongresinin toplandığı günlerde, Amerika'dan Sivas'a Chicago Daily News gazetesi bir muhabir gönderdi. Bu gazetecinin adı Lous E. Brown'du. Bu Amerikalı gazeteciye Atatürk, ulusal savaşımın haklılığını anlatmaya çalıştı. Bununla yetinmedi; Sivas Kongresi'nde alınan kararları, yapılan işleri ulusa duyurmak; hem ülke içinde hem de ülke dışında taraftar toplamak için kamuoyu oluşturmayı sağlayacak bir gazete yayınlamaya karar verdi. Sivas valiliğine başvurarak, gazetenin imtiyazını aldı. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürlüğünü Sivaslı gençlerden biri olan Selahaddin'e verdi. Gazetenin adı *İrade-i Milliyeydi*. Gazetenin baskısı, Sivas Valiliği'nin matbaasında gerçekleştiriliyordu. 14 Eylül günü, gazete adının altına şu yazıyı yazdırdı: "*Ulusun istek ve amaçlarının savunucusudur*"²⁹...

Gazete, vilayet matbaasında basılıyordu. Anadolu'da yeni girilen ulusal savaşımın propagandası bu gazete aracılığıyla yapılacaktı. Kimi gazete çıkarmaya hevesli kişilerin olmasının yanı sıra, böyle bir gazetenin çıkarılmasını doğrudan Atatürk istemişti. Bunun için valiliğe başvurulmuş ve yirmi iki yaşındaki Selahattin Bey, gazetenin yayın imtiyazını almıştı. Gazete 30x50 santim boyutundaydı. Ta meşrutiyet

²⁷ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.9.

²⁸ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.

²⁹ *İrade-i Milliyeydi* gazetesinin tıpkıbasımını daha sonra Sivas Belediyesi tarafından tek ciltlik bir yapıt olarak gerçekleştirilmiştir: *İrade-i Milliyeydi: (Tıpkıbasım ve Yenibaskılar)*, Buruciye yay., Sivas, 2007.

döneminden kalan bu matbaa makinesi kolla çevriliyor, yeterli puntoda harfleri bulunmuyordu. Gazete matbaasının bulunduğu binanın bir köşesine de Sivas Müdafa-i Hukuk cemiyeti merkezi haline getirilmişti. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa sık sık buraya geliyordu. Milli Mücadele'nin temel ilkeleri Atatürk'ün direktifleriyle bu gazetede yayınlanmaya başlamıştı. Gazete değişik yollarla Anadolu'nun dört yanına ulaştırılıyordu. Gazetenin bir nüshasını ele geçiren İngilizler Bab-ı Ali'ye gelerek, protesto da vermişlerdi. Gazetede haberler ve yazılar Atatürk'ün arkadaştan tarafından hazırlanıyor, Atatürk'e gösterildikten sonra yayınlanıyordu. Gazetenin ilk sayısında Atatürk'ün Sivas Kongresi'ni açış söylevi yer aldı. Ayrıca Kongre'nin padişaha çektiği telgraf ile ulusa yayınladığı genelgesine gazetede yer verildi. Atatürk 18 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrıldığında gazete yayını sürdürüyordu. Toplam 138 sayı yayınlanan gazete, 1921 yılı başlarında matbaanın yanmasına kadar yayını sürdürdü³⁰.

27 Aralık 1919 günü Atatürk Ankara'daydı. Artık Ankara günleri başlamıştı. O, ulusal savaşın merkezi olarak Ankara'yı seçmişti. Keçiören'deki Ziraat Mektebi'nde kalıyordu. Ankara vilayet matbaasında o tarihlerde bir gazete çıkıyordu; ancak bu resmi gazete düzensizdi; ne zaman çıkacağı belli bile olmuyordu. Çıktığı zamanlarda da vilayet haberleri ile bir iki resmi haber yayınlanıyordu. Ankara'ya gelişinin ikinci gününde, bu kentte yeni bir gazete yayınlamaya karar verdi. Önce gazetenin adının ne olacağını düşündü. Çevresindekilerin kimi önerileri üzerine önce yeni çıkacak gazeteye "*Anadolu'nun Sesi*" adı verilsin istendi. Ardından bu karardan vazgeçildi. Bu karar doğrultusunda, 10 Ocak 1920 tarihinde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi kurulmuş oldu. Ancak Anadolu'nun sesi düşüncesi, sonradan kaleme Mustafa Kemal'in aldığı sanılan "*Anadolu'dan Sesler*" başlığıyla bir makaleye dönüştü. Gazetenin basılacağı doğru dürüst matbaa yoktu, gazete bulunmuyordu. Buna karşın Ankara vali vekili Yahya Galip'ten gazetenin yayın izni alındı. Genel müdürlüğüne ise Recep Zühtü getirildi. Gazetenin dar ve tahta merdivenle çıkılınca küçücük bir oda yönetim yeriydi. O odanın birinde, tahta bir masanın kenarında, beş numaralı kötü bir lambanın ışığı altında Ziya Gevher'i yazı yazarken gören Mazhar Müfit Bey, anılarında o zor günleri dile getirir³¹. Sonradan Ankara'nın Ulus Meydanı'nda, ilk büyük millet meclisine yakın Veli Hanı'nın birinci katında iki oda kiralanarak yazı kurulu bu odaya yerleştirildi. Gazete vilayetin alt katındaki matbaada basılıyordu.

10 Ocak günü yayınlanan ilk sayısında daha Hâkimiyet-i Milliye kesin tavrını koydu. Başyazısında vurgulandığı üzere, gazetenin tavrı vatan ve milletten, milletin hâkimiyetinden yanaydı. Gazete Kuvay-ı Milliye taraftarı olduğunu ilan ediyordu.

Bu süreçte Atatürk hep okumaya devam etti. Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde hem dünya olaylarını takip etmek ve Türkiye'de olanları dünyaya duyurmak

³⁰ Konu ile ilgili bkz. Hüseyin Yıldırım, "İrade-i Milliye Gazetesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VIII/23 (Mart, 1992), s.s. 325-330; ayrıca konu ile ilgili şu yapıtlara bakılabilir: Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yay., t.y., s. 113.; Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın: (1919-1921)*, TTK yay., 1989, s.s. 60-61; Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1969; İzzet Öztoprak, *a.g.e.*, s.385.

³¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II., Ankara, 1968, s. 503; ayrıca bkz. Mehmet Önder, "Milli Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20 (Mart, 1999).

için Anadolu Ajansı'nı kurdu. Hem de sürekli, yerli ve yabancı basını izleyerek, bununla yetinmeyip kitaplar okuyarak dünya olaylarına bakışını ve düşünce alt yapısını genişletti. Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taarruz arasındaki zamanda paşa İslam Tarihi'ni okuyor ve inceliyordu.

Atatürk'te okumak, bir tutku düzeyindeydi. Savaşta savaşa, cepheden cepheye geçen yaşam öyküsü içinde, düzenli bir kütüphane ortamı oluşturamadı. Ancak her gittiği yerden, arkadaşlarına mektuplar yazarak okumak için kitaplar istedi. O, her kitabın bir hayat olduğunu bilen biri olarak, kitaplardan hayatına hayat katıyordu. Okuduğu her satırı özümsemi ve benliğine kattı. Yazarlık, beslenip, dolduktan sonra "taşınan" bir süreçtir. Beyin dolar; duygu gelişir; yaşama bakış biçimi zenginleşir; beyindeki olgunluk bedene ve beden diline yansır... Kişilik özellikleri ve karakter, bilgi, duygu, ahlak ve davranış sarmalında biçimlenir. Mustafa Kemal Atatürk, üstün özelliklere sahip bir kimlik ve kişilik olduğuna göre, çok okuması kadar doğal bir şey yoktur. Hele gazetecilik ve yazarlık boyutuna varan bir gelişme söz konusu olan; çok okuması da kaçınılmazdır.

3.3. Diğer Kitaplar

Tarihten örnekler almıştır kendine; kimine hayranlıklarını dile getirmiş; kimisinden nefret etmiştir. Örneğin Silistre Kahramanı Osman Paşa için, "Türkün onurunu kurtardı" yorumunu yaparken; Napolyon için; "Bu adamı hiç sevmiyorum, çünkü kendi şan ve şöhreti uğruna koca bir ulusu peşinden sürükledi" diyerek, ona karşı duruşunu sergilemiştir. İsa'yı da yorumlamıştır, Musa'yı da... Dinsel ve düşün önderlerinin yaptıkları ve başardıklarına ilişkin yorumlar yapmıştır. Her okuduğu kitaptan, her tanıdığı düşün önderinden ve yazardan etkilenmiş; kendi kişiliğini özenle oluşturmuştur. Mustafa Kemal yazarlık yolunda pek çok olaydan, kişiden ve kitaptan etkilenmiştir³².

Kitap sınırsız bir hayattır; her kitapta kişilikler ortaya çıkar ve kitabı okuyan geçmişin en keskin zekâlarıyla sonsuz bir diyaloga girer... Mustafa Kemal, bu tarihi buluşmaları sık sık yapmış bir kişidir...

Mustafa Kemal Atatürk, yalnız okuyan değil, yazan ve yazdıklarıyla toplumu aydınlatmaya çalışan bir aydındır. Ne yazık ki onun yazdıkları toplum tarafından yeterince bilinmiyor. Atatürk'ü anlamak için yola çıkan birisi, iki önemli sürece yönelmek zorundadır. Birincisi Atatürk'ün yazdıklarını incelemek; ikincisi de Atatürk'ün özgeçmişini okumak. Ancak bunlar yapıldıktan sonra daha derin analizlere yönelmek olanaklıdır. Oysa Türkiye'de Atatürk'ün özgeçmişini yazmak konusunda Türk aydınları yeterince çaba harcamamışlardır. Atatürk'ün yaşam öyküsünü dile getiren yeterli biyografi çalışmalarının yapıldığı da söylenemez. Yapılanların büyük kısmını yabancı yazarlar yazdı; bu da eleştirilmesi gereken başka bir yönü işin... Yazdıkları

³² Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK yay., Ankara, 1981; yine bkz. Sadi Borak, *Atatürk ve Edebiyat*, Kaynak yay., İstanbul, 1998; Atatürk'ün bu tarihsel kişiliklerle ilgili görüşleri şu yapıtta bulunabilir: Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.

değişik kurumlar tarafından zaman zaman yayınlanmış olsa da, yazılan bu yapıtların dilini sadeleştirme yolunda geç kalınmış olması ve en azından bu yapıtların Türk eğitim müfredatına girmemesi, Atatürk'ün yazarlık yönünün ve yazdıklarının tanınmasına engel olmuştur³³. “Beni görmek demek, yüzümü görmek demek değildir. Duygularımı ve düşüncelerimi anlıyor ve hissediyorsanız bu yeterlidir!” diyen Atatürk'ün kendisidir. Toplum, Atatürk'ü anlamak ve hissetmek yerine, bilinçli ya da bilinçsiz, görüntüye dayanan bir söyleme ve yapay duruşa yönlendirilmiştir. Türkiye'nin her yerine çoğu estetik değer taşımayan Atatürk yontularının yapılması, değişik ortamlarda çoğu zaman içi boş hamasi söylevlerin söylenmesi bunun en belirgin kanıtıdır. Toplum, o ya da bu nedenle, Atatürk'ü tanıma sürecine yönlendirilememiştir. Türk aydınının da Atatürk'ü yeterince tanıdığı söylenemez. Örneğin sırf siyaset yapma uğruna ya da Atatürk'e eleştiri getirme adına, onun yaşamı boyunca tek bir kere “Demokrasi” sözcüğünü ağzına almadığını söylemekten öte yazmaktan da geri kalmayan yığınla sözde aydın ve bilim adamı ortaya çıktı. Cahil cesaretiyle söylenen bu sözlerle, sözde tabular yıkılıyor, yerleşmiş kanaatler değiştiriliyor, aydınlık ve demokratik ikinci cumhuriyetin önü açılıyordu. “Cahil cesareti” ydi bu tavır; çünkü Mustafa Kemal iki siyasal parti kurma denemesinden sonra, demokrasiyi topluma tanıtmak için kitap yazmış, ardından da bunu orta dereceli okullarda zorunlu ders kitabı olarak okutturmuştu. Tanımadan, bilmeden söylenen ve söylemden öte yargıya ve yargılamaya dönük çabaya dönüşen bu yaklaşım başlı başına üzerinde durulması gereken bir konuydu. John Lyly'ye ait şu söz, konuyu çok güzel özetliyor: “Boş kap, dolu fiçiden çok ses çıkarır”.

Ancak öyle de olsa, Atatürk'ün yazdıkları ortadadır. Hem gazetelere yazdığı yazılar, hem tuttuğu notlar; hem de kitapları...

Ne demiş Cervantes? “Kalem aklın dilidir!”

Ne doğru bir söz... Atatürk'ü anlamanın yolu, onun hakkında yazılanları okumak kadar, onun yazdıklarını anlamaktan da geçmiyor mu? Buna Bacon'dan başka bir sözü de ekleyelim: “Okumak bir insanı doldurur, insanlarla konuşmak hazırlar, yazmak ise olgunlaştırır”.

Mustafa Kemal Atatürk'ün doğrudan kaleminden çıkan belli başlı kitapları şunlardır:

Cumalı Orduğâhı, Tabiye Tatbikat ve Seyahati, Takımın Muharebe Talimi, Bölüğün Muharebe Talimi, Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal, Tabiye Meselelerinin Halli ve Emirlerin Sureti Tahririne Dair Nesayih; Arıburnu Muharebeleri Raporu, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Karlsbat Hatıraları, Hatıra Defteri, Nutuk, Medeni Bilgiler, Geometri... Ve bunlara eklenebilecek Söylev ve Demeçler... Aynı zamanda dört cilt olarak onun döneminde Maarif Vekâleti tarafından yayınlanmış olan Tarih kitabında, İslam Tarihi'ni onun yazdığı biliniyor... Tam on dört kitap...

Bunların ikisi Almancadan çeviridir. Mustafa Kemal Alman Generali Litzmann'dan iki kitap çevirmiş: Takımın Muhabere Talimi ve Bölüğün Muhabere

³³ Önce *Türk Tarih Kurumu*, Atatürk'e ait yapıtların bir kaçını yayınladı. Ardından Genelkurmay Başkanlığı askerliğe ilişkin kitaplarının baskısını gerçekleştirdi. Kaynak yayınlarının, *Atatürk'ün Bütün Eserleri* adlı yapıtta, ona ait bütün yazıların yanı sıra kitaplarını da derlemesi övgüye değer bir çalışmadır.

Talimi... 1850–1936 yılları arasında yaşamış olan bu ünlü Alman General'in iki kitabını Türkçeye çevirdikten sonra yayınladı. General Karl Litzmann, Berlin Askeri Akademisi eski müdürüydü. Mustafa Kemal Selanik'te 3. Ordu Karargâhı'nda görevli kıdemli kurmay yüzbaşı iken, General Litzmann'ın “*Seferber Mevcudunda Takım, Bölük ve Taburun Muharebe Talimleri*” adlı yapıtının ilk bölümünü Almancadan Türkçeye çevirdi. 1908 yılında Selanik'te Asır Matbaasında bastırdı. Kitapta, değişik hava koşullarında, tam mevcutlu bir takımın muhabere yöntemlerinin ne olması gerektiğini anlatıyordu. Bu koşullarda, avcı hattı oluşturulmak zorunluluğu ortaya çıktığında, bu hattın ateş muharebesinin nasıl olacağı belirtiliyordu. Yapıtta ve Mustafa Kemal Paşa'ya göre, subaylar arazide yetiştirilmeliydi. Bunun için de tatbikatlar önemliydi. Bu kitabı, aynı kişiden yaptığı başka bir çeviri izledi. “*Bölüğün Muhabere Talimi*” adıyla yayınladığı bu kitap, yerleşik yerlerde muharebe, savunma ve saldırı konularını içermektedir. Yerleşik yerlerin kendine özgü savunma koşulları vardı. Bu durum, ister istemez hareketlere sınırlama getiriyordu. Ateş alanlarının temizlenmesi, ateş tutmayan ölü bölgelerin kapatılması, savunma düzeni, ilerleme ve ateş üstünlüğü gibi konular kitapta yer almaktadır.

Bu iki çalışmayla ilgili bir noktayı daha belirtmeye gerek vardır. Zaman zaman kimileri, Atatürk'e eleştiri getirme adına, onun yabancı dil bilmediğini, bu nedenle dünya olaylarını algılayamayacağını ileri sürdüler. Bu savlarda önyargı kadar, çarpıtma ve giderek de içinde yer aldıkları dünya görüşünü meşrulaştırma adına, karalama çabası vardı. Herkes bulunduğu yerden, bulunduğu bakış açısına göre tarihi ve tarihsel kişilikleri yeniden inşa etme yoluna gidiyorlardı. Yeni tarihsel kahramanlar yaratırken, düşünsel boyutta karşı olduklarını da küçümser bir tavır ve eda geliştirmişlerdi. Bu nedenle Mustafa Kemal, özel yaşamından, düşünce dünyasına kadar, her yönden saldırılara maruz bırakıldı. Gerçeği çarpıtmaktan başka bir anlamı olmayan bu söz ve tavırlar, toplumu yanıltma açısından etkili de oluyordu. Böylece Atatürk yanlış tanıtılıyor ve giderek toplum tarafından da yanlış tanınıyor; bununla, Atatürk'ün yarattığı siyasal düzene, cumhuriyetin temel ilkelerine güvensizlik duygusu yaratmak amaçlanıyordu. Atatürk'ün dediği gibi, kendisini yanıltmayı görev bilmiş kişilere karşı, toplum kesimlerinin çok uyanık olmak gibi bir zorunluluğu vardır. Gerçek her zaman olduğu kadar gerçektir; gerçek hiçbir zaman zaten değiştirilemez; ama yanlış aktarılabilir; bu yanlış aktarımla, toplum başka bir yöne yönlendirilebilir. Tarihsel kişiliklerin, süreçlerin ve olguların kimisine sırf gündelik siyasal görüşlerin etkisiyle önyargılar geliştirilebilir. Bu tür savlar, böyle bir önyargı yaratmayı amaçlıyordu. Atatürk'ün hiç yabancı dil bilmediği savlarının aksine O, Fransızca'yı “*çok iyi derecede*” biliyordu. İkinci dil olarak da, Almanya'yı öğrenmişti. Fransızca'ya göre biraz daha az bildiği Almancadan bu iki kitabı Türkçeye çevirebilecek ölçüde Almanca bilgisi vardı. Bu eleştiriyi ve saldırıyı yapanlar için; şu sözü hemen anımsayalım. Söz Bernard Shaw'dan: “*Hareket halindeki cehaletten daha korkunç hiçbir güç yoktur*”.

Atatürk'ün askerliğe ilişkin başka yapıtları da vardır. Bunlardan en tanınmış olanlardan birisi *Cumalı Ordugâhı* adını taşır. Cumalı, Makedonya'da bir yer adıdır ve Köprülü-İstip yolu üzerindedir. Suphi Paşa komutasındaki bir süvari tugayına bu bölgede bir eğitim ve manevra yaptırılmış; bu manevralara katılan Mustafa Kemal, “*Cumalı Ordugâhı*” adıyla bir kitap yazmıştır. 10 gün süren bu tatbikat sırasındaki

gözlemlerini özenle not almış; bunun sonraki kuşaklar tarafından yararlı olabilmesi için yayınlanmasında yarar görmüştür. Küçük bir el kitabı niteliğinde olan bu yapıtı 1909 yılında Selanik'te basıldı. O'nun bu türdeki kitaplarından birisi de *"Taktik ve Tatbikat Gezisi"* adını taşıyordu. Bu yapıtında Atatürk, ağırlıklı olarak komutan olan kişinin niteliklerini ele almıştır. Her şey önceden belirlenmiş kurallar değildir. İyi bir komutan birliğini barış döneminde eğitir, savaşa hazırlar. Yönetme becerisini her aşamada gösterir. Eksiklikleri ustaca giderecek ve astlarından her konuda üstün olacaktır. İyi bir komutan olmak için bu yetmezdi. Kişisel cesaret, önceden sezgi ve yapmak istediği eylemi en uygun zamanda yapma yeteneği bunları tamamlamalıydı. Bu otorite kurulduğunda, başarının yolu açılmış oluyordu³⁴.

Bu cümleler bile, O'nun Kurtuluş Savaşı döneminde izlemiş olduğu genel stratejinin ipuçlarını bizlere vermektedir. O, Kurtuluş Savaşı'nda yapmak istediklerini önceden belirlemiş; ancak koşullar olgunlaştığında uygulama aşamasına koymuştu. Bu süreçte, üstün yetenek ve yönetme sanatıyla en yakın arkadaşlarını belli bir amaca ustaca yöneltebilmişti. Bütün bu beceriler, bu dönemde edindiği bilgi, deneyim ve yeteneklerden geliyordu.

Ve Kurtuluş Savaşı'nın hiç kuşkusuz en önemli destanı olan Nutuk...

Bir sözünde şöyle diyor Atatürk: *"Ulus adına devleti yönetmeye yetkili kalmınlar, gerektğinde ulusa hesap vermek zorunda olduklarını bilmelidirler..."*

Ulusla hesap vermek; bunu zorunlu görmek; bunun için yola çıkmak... Göğsünü gere gere; *"Ben milletime hesap vermek istiyorum!"* diyebilmek; bunu yapmak, yapabilmek...

Atatürk, Nutuk'ta milletine tarih önünde milletine hesap vermiş, yaptıklarını anlatmıştır. Yapılanların niçin, nasıl, hangi amaca ulaştığını anlatmak için yapmış, karşılaştıkları zorlukları, bu zorlukları aşmak için izlediği yolu ve yöntemi bir bir ortaya koymuştur. *"19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktım"* diye başlayan uzun konuşma metni, önce Mondros Bırakışması Sonrası'nda ulusun ve ülkenin karşılaştığı güçlüğün görüntüsünü çizmektedir. Ardından Anadolu'da başlayan işgalleri ele almakta; ardından adım adım işgallerin nasıl geliştiğini, bu gelişmeler karşısında Sultan Vahdettin'in ve onun etrafında yer alanların işbirlikçi tutumunu ve giderek işgalci güçlerin işlerini kolaylaştırmak için nasıl uğraştıklarını irdelemektedir. Anadolu'ya çıkış öyküsünü, bunun ardındaki gerekçeyi; Anadolu'ya çıktıktan sonra, sivil-asker bürokrasiyle, toplum önderleriyle, yerel direniş örgütleriyle ve halkla nasıl iletişime geçip kaynaştığını; adım adım ulusal duruş ve direniş örgütlenmesinde oynadığı rolü aktarmaktadır. Ardından iç ayaklanmalar, padişah fermanları, *"beyet-i nasıba"* denilen kurulların ulusal direniş reflekesirini kırma çabalarını ve sonunda meclisin ve ulusal ordunun kuruluşunu; düşmanla kanlı hesaplaşmaları ve sonunda İzmir'e doğru yürüyüşün destanını anlatımını vermektedir. Ankara'da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 2. Olağanüstü Kurultayı'nda 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında kürsüye çıkmış altı gün

³⁴ Atatürk'ün askerliğe ilişkin kitapları küçük el kitapları halinde Genkur ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) tarafından basılmış; ayrıca Kaynak Yayınları tarafından yayınlanan *Atatürk'ün Bütün Eserleri* adlı kapsamlı yapıtta yer almıştır.

boyunca süren uzun konuşmalar yapmıştır. Beş gün altı saat, son günse 6,5 saat olmak üzere, toplam konuşması 36 saat sürmüştür. Ankara'da toplanan İkinci Kurultayı'nda 36,5 saat süren ve altı günde okunan tarihi bir hitabeye dayandığı için Nutuk adını almıştır³⁵.

Nutuk yalnız geçmiş devrin bir öyküsü olarak Türk toplumunun dününü anlatmakla yetinmez. Bir ulusun, kendi öz varlığına dayanarak nasıl var oluş savaşımı verdiğini de destansı bir dille anlatır. Anlatım biçimi açısından, büyük bir sanatsal değer taşır. Bir siyasal önderin, toplumunu aydınlatmak adına, bu kadar uzun konuşmalar yapıp, söylev ile toplumuna hesap verdiğinin örneği dünyada yok gibidir. Bu yapıyla o yalnız ulusuna hesap vermekle kalmadı. Ulusu, ülkenin geleceğini belirleyecek olan ulusal birlik duygusu çevresinde kenetlendirmeyi amaçladı. Böylece ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık duygusu düşünceden çıkıp, bir ülkü halini alacaktı. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'la aynı zamanda toplumu ve siyasal yapıyı getirmek istediği düzeye doğru yürürken, önüne konulabilecek tehlikeler konusunda uyarma görevini bu yapıtta yaptı. Bununla kalmadı, daha kendi döneminde, bu tür olumsuz etken olabilecek kişileri ve siyasal görüşleri, bu yolun dışına itiverdi.

Nutuk ilk defa 1927 yılında, biri asıl metin, diğeri belgeler olmak üzere Arap harfleriyle iki cilt olarak Türk Teyyare Cemiyeti tarafından yayınlanmıştır. Aynı yıl, tek cilt halinde lüks bir baskısı da yapılmıştır. Yazı devriminden sonra, bu ilk metnin okunması güçleştiğinden, 1934 yılında, Milli Eğitim Bakanlığınca üç cilt olarak yeniden basılmıştır. O günden günümüze de pek çok baskıları gerçekleştirilmiştir.

Atatürk'ün en özgün çalışmalarından birisi de hiç kuşkusuz "*Geometri*" adlı yapıtıdır. Bu yapıtını, ölümünden bir buçuk yıl önce, yani 1936–1937 kışında, Dolmabahçe Sarayı'nda yazdı. II. Türk Dil Kurultayı yeni bitmişti. Bunun nedeni nedir? Niçin Atatürk gibi birisi, böyle bir kitap yazma gereksinimini duysun? Atatürk geometrici miydi?

Elbette değildi. Ancak, örneğin şu kavrama dikkat edelim. "*Müselles-i mütesaviyül adla*"... Bu ve bu gibi kavramlarla oluşturulan ve bunlarla öğrencilere geometri, matematik ve diğer pozitif bilimlere anlatan ders programlarındaki eğitimden, ana kucağından buyana Türkçe konuşan, Türkçe anlayan ve algılayan Türk çocuklarının bu kavramlarla bir şey anlaması olanaksızdı.

Üçgen yerine müselles, alan yerine satıh; çizgi yerine hat ve daha birçok karmaşık Arapça sözcükler ve kavramlar beyinlerde tam bir anarşi yaratıyordu. Dildeki bu karmaşa, Türk çocuklarının pozitif bilimlerde yol almasını engelleyen en önemli etkenlerden birisi oldu. Kafada ve beyinde canlanamayan bir geometrik biçimden hareket ederek, kuşkusuz bu ve buna benzer bilimlerde yol almak olanaklı bulunmuyordu. Cumhuriyet dönemi öncesinde, kimi matematik ve geometri kitapları yazılmıştı. Ancak bunları, ana kucağında Türkçe öğrenmiş olan ve başka bir dil bilmesi olanaksız olan Türk çocuklarının öğrenebilmesi zordu. Müselles, murabba, hatt-ı mübas gibi anlaşılmasız kavramlarla bu kitaplar yazılıyordu.. "*Müsellesin satıhı yatalay,*

³⁵ İsmail Arar, "Büyük Nutuk'un Kapsamı, Niteliği, Amacı", *Atatürk'ün Büyük Söyleri'nin 50. Yılı Semineri*, TTK yay., Ankara, 1980, s.s.126-127.

dikeley zırbının müsavatma müsavidir” deyimi zihinlerde neredeyse hiçbir çağrışım yapmıyordu. “Üçgenin alanı, tabanı ile yüksekliğinin çarpımına eşittir”, demek olan bu deyim, Türk çocuklarının zihinlerine hiçbir şekilde yerleşmiyordu. Kimi örnekler verelim: Bölen yerine “maksımunaleyh”, bölme yerine “taksim”, bölüm yerine “haric-i kismet”, bölünebilme yerine “kabiliyet-i taksim”, çarpı yerine “zarb”, çarpan yerine “mazrup”, çarpana ayrılma yerine “mazrubata tefrik” kullanılıyordu. Ve daha başkaları: Çember yerine “mubıt-i daire”, çıkarma yerine “tarb”, dikey yerine “amudi”, limit yerine “gaye”, ondalık yerine “aşar-i”, sadeleştirme yerine “ihtisar”, pay yerine “suret”, payda yerine “mabrec”, teğet yerine “hatt-ı mübas” gibi kavramlar kullanılıyordu.

Bu nedenle de toplum, temel pozitif bilimlerde geri kalmıştı. Bu alanlarda, dil farklılığının yarattığı algılama zorluğu nedeniyle, bilimsel sıçrama yapılamıyordu. Bu durumda yapılacak en önemli şey, Türkçeyi bir bilim dili haline getirmektir³⁶.

Atatürk oturdu, 1936 yılı sonbaharından itibaren bir Geometri kitabı yazmaya başladı ve bunu 1937 yılında yayınladı. Böylece, Türkçenin kurallarına uygun, anlaşılır kavramlarla bir geometri kitabı yazmış, Türkçenin bir bilim dili olabileceğini ispatlamaya çalışmıştır. O bununla kalmadı. 13 Kasım 1937 günü Sivas’a gitti. Sivas Kongresi’nin yapıldığı binada bir geometri/hendese dersine girdi. Bu derste öğrencilerle konuşarak, onlara bazı sorular yöneltti. Derste güçlükle, eski kavramlarla geometri dersi anlatılmaya çalışılıyordu. Konu pisagor kuramıydı. Ders sırasında, eski terimlerle matematik öğreniminin ve öğretiminin zorluğunu bir kez daha saptamış; ardından da bu anlaşılmaz terimlerle bilgi verilemeyeceğini ve derslerin Türkçe terimlerle anlatılması gerektiğini söylemiş; kara tahta başına geçmiş ve kendi buluşu olan terimlerle ve çizimlerle pisagor kuramını anlatmıştır.

Böylece O, bu Türkçeleştirilmiş kavramlarla bir geometri kitabının yazılabileceğini göstermeye çalıştı. Bugün Türkiye’deki okullarda, milyonlarca Türk çocuğu ve genci sabah akşam, Atatürk’ün Türkçeye kazandırdığı kavramlarla, çoğu kez bu kavramları Türkçeleştiren kişinin Atatürk olduğunu bilmeden pozitif bilimleri öğreniyor. Milyonları kapsayan kuşaklar, bu kavramlarla eğitimden geçirildi; kuşakların yerini yeni kuşaklar aldı. Kuşaklar değişti; ancak bu sözcükler hep kaldı.

Sonuç

Ne yazık ki Atatürk’ün en az bilinen yönlerinden birisi onun gazeteciliği ve yazarlığıdır. Türk toplumunda sözde Atatürkçü eğitimden geçirilmiş bireylerin pek çoğu onun 14’ün üzerinde kitap yazan bir yazar olduğunu, tarihin çok kritik ve zor dönemlerinde kamuoyunu aydınlatma adına gazete çıkarma çabası içinde olduğunu bilmez. Atatürk’ün kitapları belli bir meraklı kitle ve entelektüel dışında neredeyse hiç okunmamıştır. Bu bir yana, Atatürk üzerine kitap yazan ve toplumu aydınlatmaya çalıştığını sanan pek çok kalem sahibinin de bu yapıtlardan haberinin olmadığını görmek, son derece acıdır. Atatürk, öğrenilerek tanınır; tanındığı ölçüde anlaşılır ve düşünceleri yaşama geçirilir. Bilmeden, öğrenmeden eleştirmek ve giderek onunla ilgili

³⁶ Pek çok yazar tarafından konuya vurgu yapılan önemli bir çalışma için bkz. *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK yay., Ankara, 2001.

yanlış yaklaşım, tavır ve değerlendirme içine girmek, tarihi ve tarihsel kişilikleri “tabriif” etmekten öte bir anlam taşımaz. Atatürk ne yazık ki bugün yeterince, kendi toplumunda tanınmıyor. Yapıtları okunmayan bir düşün adamının, kuşkusuz düşünce dünyasını tanıma olanağı da yoktur. Atatürk’ün kitapları, bu zamana değin hak ettiği ölçüde ne yazık ki bu konuda görev üstlenmiş devlet kurumları tarafından da yeterince basılamamış veya basılmamıştır. Yapıldığında da, çoğu kez, o dönemin diliyle bu basım eylemi gerçekleştirilmiştir. Bu türde basılan yapıtları da, dilin değişimi nedeniyle, günümüz kuşaklarının anlaması neredeyse olanaksızdır. Kaynak yayınları tarafından çıkarılan Atatürk’ün Bütün Eserleri adlı büyük kapsamlı yayın, bu eksikliği bir parça gidermiş gibi görünse de, yeterli ölçüde genel kitaplara girdiği, bireylerin bu yapıta gereken önemi gösterdiği söylenemez. Oysa Atatürk’ün yazdıklarını ve yaptıklarını anlamadan, onu anlama olanağı da yoktur.

Bu nedenle toplumun ve entelektüel kesimlerin bu kitaplara neden ilgi duymadığının ya da en azından belli bir kesim tarafından neden görmezden gelindiğinin sorgulanması gerekir.

Tıpkı, Atatürk biyografilerinin bu zamana dek, neden daha çok yabancılar tarafından kaleme alındığı ve Türk yazarlarca yeterli ölçüde Atatürk biyografileri yazılmadığının sorgulanması gibi...

KAYNAKÇA

- APAK, Rahmi, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK yay., Ankara, 1988.
- ARAR, İsmail, “Büyük Nutuk’un Kapsamı, Niteliği, Amacı”, *Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri*, TTK yay., Ankara, 1980.
- Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar*, (24 Cilt), Anıtkabir Derneği yay., Ankara, 2001.
- ATAY, Falih Rıfki, *Atatürk’ün Hatıraları: 1914–1918*, Ankara, 1965.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, I, Remzi Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, t.y.
- Aydınlanma Sempozyumu*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007.
- Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK yay., Ankara, 2001.
- BORAK, Sadi, *Atatürk ve Edebiyat*, Kaynak yay., İstanbul, 1998.
- BORAK, Sadi, “Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IX/25 (Kasım, 1992), s.s.72–83.
- COŞAR, Ömer Sami, *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti yay., t.y.
- GAZİ MUSTAFA KEMAL, *Nutuk*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, “Atatürk’ün ‘Arıburnu Muharebeleri Raporu’ ve ‘Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe’ Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve

- Raporlarından Bir Demet”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/19 (Kasım, 1990).
- İĞDEMİR, Uluğ, *Atatürk’ün Yaşamı: 1881-1918*, TTK yay., Ankara, 1989.
- İrade-i Millîye: (Tıpkıbasım ve Yeni harflerle)*, Buruciye yay., Sivas, 2007.
- KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, II, Ankara, 1968.
- KAYA, Erol *Mustafa Kemal Atatürk’ün İlk Gazetesi Minber*, Ebabil yay., Ankara, 2007.
- KAYA, Erol, “Minber Gazetesinde Mustafa Kemal Paşa İle İlgili Haberler”, *Erzincan Eğitim Fak. Dergisi*, Cilt 6/2 (2004).
- KEMAL ATATÜRK, *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe*, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.
- KEMAL ATATÜRK, *Anburnu Muharebeleri Raporu*, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.
- KOCATÜRK, Utkan *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.
- MUSTAFA KEMAL, *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2006.
- OUTRAM, Dorinda, *Aydınlanma*, (Çev. M. Hamit Çalışkan, Sevda Çalışkan), Dost yay., Ankara, 2008.
- ÖKTEM, *Haydar Rüştü, Mütareke ve İşgal Anıları*, (Haz. Zeki Arıkan), TTK yay., Ankara, 1991.
- ÖNDER, Mehmet, “Milli Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20 (Mart, 1999).
- ÖZKAYA, Yücel, *Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın: (1919-1921)*, TTK yay., Ankara, 1989.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1969.
- ÖZTOPRAK, İzzet, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.
- ŞENALP, Leman, “Atatürk’te Okuma Tutkusu” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/14 (1989).
- TASLAMAN, Caner, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, Caner yay., İstanbul, 2008.
- TEVETOĞLU, Fethi, “Atatürk’le Okyar’ın Çıkardıkları Gazete: Minber”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13 (1988).
- TEZER, Şükrü, *Atatürk’ün Hatıra Defteri*, TTK yay., Ankara, 1972.

TURAN, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK yay., Ankara, 1981.

TÜFEKÇİ, Gürbüz, *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 1983.

YILDIRIM, Hüseyin, "İrade-i Milliye Gazetesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VIII/23 (Mart, 1992).